

דף שבועי

בס"ד

פרשת האזינו, תשפ"ב, מספר 1436

לפשר זמנו של חג הסוכות

שלמה שפר

היתה ניכרת עשייתנו בהם שהם במצות הבורא יתברך, ולכן צוה אותנו שנעשה סוכות בחדש השביעי שהוא זמן הגשמים ודרך כל אדם לצאת מסוכתו ולישב בביתו, ואנחנו יוצאים מן הבית לישב בסוכה בזה יראה לכל שמצות המלך היא עלינו לעשותה.

מדבריו עולה, שהעיקר כדעה הסוברת שהסוכות היו ענני הכבוד, והם ניתנו לישראל מיד בצאתם ממצרים, שהרי הכתוב אומר: "וה' הלך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחתם הדרך" (שמ' יג:כא). לפי זה, חג הסוכות הוא המשך של יציאת מצרים, והיה זמנו נכון להיות בחודש ניסן (אולי יחד עם חג הפסח), אלא ששיבה בסוכה בניסן אינה ניכרת שהיא נעשית במצוות המלך, ולכן נדחתה לתשרי שהוא תחילת זמן הגשמים.³

הקשר בין חג הסוכות לחג הפסח בא לידי ביטוי במצווה של אכילה שמתקיימת בצורה דומה בשני החגים. בחג הפסח נאמר "שבעת ימים מצות תאכלו" (שמ' יב:טו), וחז"ל למדו שרק בלילה הראשון של פסח יש חובה לאכול מצה בשיעור של כזית, "אבל בשאר הרגל אכילת מצה רשות, רצה אוכל מצה, רצה אוכל אורז או דוחן או קליות או פירות".⁴ בחג הסוכות אנו לומדים מחג הפסח בגזירה שווה, שיש חובה לאכול בסוכה לחם בשיעור של כזית בלילה הראשון של החג, ר"מכאן ואילך רשות, רצה לאכול סעודה סועד בסוכה, רצה אינו אוכל כל שבעה אלא פירות או קליות חוץ לסוכה אוכל כדין אכילת מצה בפסח".⁵

נצטוונו בתורה: "בספת תשובו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישובו בספת" (וי' כג:מב), ובסמיכות לכך הובא גם טעמה של מצווה זו: "למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים" (שם:מג).

על טיבן של סוכות אלו נחלקו רבי אליעזר ורבי עקיבא (סוכה יא ע"ב):

"כי בסכות הושבתי את בני ישראל", ענני כבוד היו דברי רבי אליעזר. רבי עקיבא אומר: סוכות ממש עשו להם.¹

לפי שתי הדעות יש לשאול, מדוע נקבע חג הסוכות בט"ו בתשרי? אם הזיכרון הוא לסוכות שהיו במשך ארבעים שנה בהיותם במדבר, הרי כל תאריך במשך השנה מתאים לכך? ואם נלך אחר נקודת ההתחלה "כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים", הרי שחג הסוכות צריך להיות נחוג בהמשך לחג הפסח או בסמוך לו?

שיטת הטור

תשובה מפורסמת לשאלה זו מופיעה בטור:²

תלה הכתוב מצות סוכה ביציאת מצרים... והסוכות שאומר הכתוב שהושיבנו בהם הם ענני כבודו, שהקיפנו בהם לבל יכה אותנו שרב ושמש. ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות כדי שנזכור נפלאותיו ונוראותיו. ואף על פי שהוציאנו ממצרים בחדש ניסן לא צונו לעשות סוכה באותו הזמן. לפי שהוא ימות הקיץ ודרך כל אדם לעשות סוכה לצל, ולא

3 גם ה"שלחן ערוך" פתח את הלכות סוכה בהסבר על ענני הכבוד, וכתב על כך ה"משנה ברורה" את טעמו של הטור והוסיף: "וכתבו האחרונים שיכיון בישיבתה שצונו הקב"ה לישב בסוכה זכר ליציאת מצרים וגם זכר לענני הכבוד שהקיפן אז עלינו להגן עלינו מן השרב והשמש. וכל זה לצאת ידי המצווה כתיקונה הא דיעבד יוצא כל שכיון לצאת לבד (פמ"ג)".

4 רמב"ם, הלכות חמץ ומצה, פ"ו, ה"א.

5 רמב"ם, הלכות סוכה פ"ו ה"ז. וראו עוד בדברי הרמ"א שכתב: "ולא יאכל ביום מחצות ואילך כדי שיאכל בסוכה לתיאבון (מהר"ל) דומיא דאכילת מצה" (שו"ע, הלכות סוכה, סימן תרלט סעיף ג).

* הרב שלמה שפר, רב הקמפוס, אוניברסיטת בר-אילן.

1 ב"תורת כהנים" על פסוק זה הגרסה הפוכה; רבי אליעזר אומר סוכות ממש עשו ורבי עקיבא אומר שענני כבוד היו. וראו בהגהות מהר"ץ חיות שרצה להוכיח שהגרסה במסכת סוכה היא הנכונה מכך, שאונקלוס תרגם שהסוכות היו ענני כבוד, ומהעובדה שאונקלוס תרגם מפי רבי אליעזר ורבי יהושע (מגילה ג ע"א), ותרגום זה מסתדר לפי דעתו של רבי אליעזר במסכת סוכה.

2 רבי יעקב בן הרא"ש, ארבעה טורים, אורח חיים, סימן תרכה.

שיטת הגר"א

הגר"א בפירושו לשיר השירים (א:ד) מביא הסבר אחר לקביעת חג הסוכות בט"ו בתשרי:

וגם הם (ד' פסוקים ראשונים שבשיר השירים) נגד ד' רגלים, הא' כנגד פסח שאמרו שירה, והב' נגד שבועות שהוא מתן תורה, והג' הוא נגד סוכות, שהוא זכר להיקף ענני כבוד, שהיה תלוי בבנין המשכן כידוע. ובה מתורץ מה שהקשו, למה אנחנו עושים סוכות בתשרי, כיון שהוא נגד היקף ענני כבוד, היה ראוי לעשות בניסן, כי בניסן היה תחילת היקף העננים. אבל נראה, לפי שכשעשו את העגל נסתלקו העננים, ואז לא חזרו עד שהתחילו לעשות המשכן, ומשה ירד ביום הכיפורים, ובמחרת יום הכיפורים "וַיִּקְהַל מֹשֶׁה אֶת... בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (שמ' לה:א), וציוה על מלאכת המשכן, וזה היה ב"א בתשרי, וכתוב "וְהָם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נִדְבָה בַּבֶּקֶר בַּבֶּקֶר" (שם לו:ג), עוד שני ימים, הרי י"ג בתשרי, וב"ד בתשרי נטלו כל חכם לב ממשה את הזהב במנין ובמשקל, ובט"ו התחילו לעשות, ואז חזרו ענני כבוד, ולכן אנו עושין סוכות בט"ו בתשרי.

מבואר מדבריו, שענני הכבוד שהיו עם ישראל ביציאת מצרים נסתלקו בחטא העגל, וחזרו רק לאחר שנתכפר להם חטא זה. חזרת העננים הייתה בט"ו בתשרי, כשהתחילו לבנות את המשכן.

ובספרו "אדרת אליהו" (פרשת "כי תשא", לד:ו) נוספו דברים נפלאים וחשובים בעניין זה.

מבואר שם, שעיקר תפילותיו ובקשותיו של משה בארבעים הימים האחרונים, לאחר מעשה העגל, היו להשיב את השראת השכינה בישראל. בתחילה, אף לאחר שניחם שלא לכלותם, לא רצה הקב"ה לילך עימם ולהשרות שכינתו בתוכם, וביום הכיפורים נתרצה למשה וכת עימו ברית להשרות שכינתו בתוכם. עוד עולה שם, שלאחר הכפרה על חטא העגל היו ענני הכבוד בדרגה אחרת מאשר בתחילה. כשיצאו ממצרים לא היו ענני הכבוד לעיני כל ישראל, אלא לעיני הנביאים בלבד, וכשחזרו ענני הכבוד לאחר חטא העגל היו לעיני כל ישראל.⁶

על פי הדברים הללו ניתן להבין את השמחה הגדולה והמיוחדת שהייתה במקדש בחג הסוכות. כך מתאר אותה הרמב"ם:

אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה במקדש יום שמחה יתירה שנאמר: "וַיִּשְׁמְחֶתֶם לְפָנֵי ה' אֶל-לֵהִיכֶם שְׁבַעַת יָמִים" (וי' כג:מ)... והיאך היתה שמחה זו? החליל מכה ומנגינן בכנור ובנבלים ובמצלתים וכל אחד ואחד בכלי שיר שהוא יודע לנגן בו. ומי שיודע בפה בפה. ומרקדין ומספקין ומטפחין ומפזזין ומכרכרין כל אחד ואחד כמו שיודע

ואומרים דברי שירות ותושבחות... מצוה להרבות בשמחה זו, ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה, הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגינן ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות. אבל כל העם האנשים והנשים כולן באין לראות ולשמוע.

מקור התיאור של הרמב"ם בדברי התלמוד במסכת סוכה בפרק החמישי, ושמחה זו נקראת "שמחת בית השואבה". לפי רש"י "כל שמחה זו אינה אלא בשביל ניסוך המים" שהיה בבית המקדש בחג הסוכות (סוכה נ ע"א), וכפי שמפורש בגמרא שם, שלומדים זאת מהפסוק "וַיִּשְׁאָבְתֶם מִיַּם בְּשִׁשֹּׁן מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה" (יש' יב:ג).

אולם הרמב"ם בדבריו אינו מזכיר כלל את ניסוך המים בקשר לשמחה זו, ודעתו היא ששמחה זו מקורה בציווי על שמחת החג בסוכות, שנאמר בתורה שלוש פעמים: "וַיִּשְׁמְחֶתֶם בַּחֲגֹךְ" (דב' טז:יד); "וְהֵייתֶם אֶךְ שִׂמְחָה" (שם טו); "וַיִּשְׁמְחֶתֶם לְפָנֵי ה' אֶל-לֵהִיכֶם שְׁבַעַת יָמִים" (וי' כג:מ).⁷

לפי הרמב"ם אפשר לומר שהשם "שמחת בית השואבה" מתפרש כמו בתלמוד הירושלמי (סוכה ה, א):

אמר רבי יהושע בן לוי: למה נקרא שמה בית שואבה? שמשם שואבים רוח הקודש, על שם "וַיִּשְׁאָבְתֶם מִיַּם בְּשִׁשֹּׁן מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה" (יש' יב:ג)... אמר רבי יונה: יונה בן אמיתי מעולי רגלים היה ונכנס לשמחת בית השואבה ושרת עליו רוח הקודש.

דבריו של הגר"א על ענני הכבוד מאירים את דברי הרמב"ם באור נוסף. את הנס של חזרת ענני הכבוד והשראת השכינה בחג הסוכות הראשון, חגגו בשמחה יתירה בחג הסוכות בכל שנה ושנה בבית המקדש, שהיה מקום השראת השכינה, ובכך המשיכו לקיים מתוך שמחה את הברית הנצחית בין ישראל לאביהם שבשמיים.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[f](#) הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיי

7 וכן הוא בספר החינוך, מצווה תפ"ח.

6 דבריו של הגר"א זכו לעיון והעמקה ע"י הרב דוד כהן בספרו זמן שמחתנו, ירושלים תשע"ה, עמ' ג - כה.